

*Обруч Г.В., аспірант кафедри економіки та управління
виробничим і комерційним бізнесом Українського державного
університету залізничного транспорту*

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ КЛАСТЕРА ТА ПРОЦЕСУ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ

Кластерний підхід як механізм підвищення конкурентоспроможності економічного розвитку регіонів, отримав широкий розвиток в усіх країнах світу. Даний інтерес пояснюється широкомасштабним позитивним досвідом кластеризації економік багатьох розвинених країн, які довели ефективність кластерного підходу в підвищенні конкурентоспроможності економіки як окремих регіонів, так і країни в цілому.

Процес кластеризації сьогодні характеризується значною теоретико-методологічною базою наукових розробок щодо інноваційних об'єднань, особливого поширення серед яких отримали кластери як центри інтеграції промисловості, науки та транспорту. Виникнення, розвиток та проблеми функціонування подібних кластерів є одним з провідних напрямків досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців.

Англійський економіст Маршалл А. вперше звернув увагу на кластер як економічне явище та на підставі досліджень процесів концентрації спеціалізованих компаній в промислових регіонах почалося формування поняття «кластер». Дані дослідження дозволили економісту визначити три переваги для компанії, яка входить до складу кластера: ефективний обмін інноваціями і досвідом, спеціалізація постачальників та формування ефективного ринку праці з великою кількістю працівників і роботодавців [1].

Основоположником вчень про кластери та процес кластеризації визначають Портера М., який визначав кластер як географічну групу взаємопов'язаних компаній та асоційованих з ними інститутів у певній галузі, що мають загальні цілі та доповнюють один одного. Вчений вважає, що

конкурентоспроможність країни варто розглядати через призму міжнародної конкурентоспроможності не окремих фірм, а кластерів – об'єднань фірм різних галузей, додаючи, що принципове значення має здатність цих кластерів ефективно використати внутрішні ресурси [2].

Сучасні вчені, досліджуючи кластерний феномен, використовують різноманітну термінологію: «кластер», «кластерна політика», «кластерна система» тощо.

Дотримуючись територіального (географічного) підходу до визначення поняття кластера, Стеблякова М. зазначає, що це група сконцентрованих за географічною ознакою взаємопов'язаних компаній (виробників, постачальників, споживачів), науково-дослідних установ, освітніх організацій, місцевих органів державної влади, інфраструктурних елементів, які взаємодіють, взаємообумовлюють і взаємодоповнюють один одного, забезпечуючи на конкурентних засадах синергетичний ефект регіональної агломерації [3].

Кузьмін О.Є. та Саталкіна Л.О. визначають кластер як територіально обмежену систему підприємств, яка забезпечує цикл від виробництва до реалізації продукції, у межі якої входять: підприємства основного виробництва, підприємства та організації, що обслуговують основне виробництво, фінансові організації, а також науково-дослідні установи, які забезпечують інноваційний розвиток [4].

Існує також епістемотехнологічний підхід до утворення кластерів. Центральним моментом формування кластера при цьому підході є не просто територіально-географічне зближення, резиденційне об'єднання виробництв кількох різних галузей, між якими можливі синергія та взаємофункціональні відносини (за типом постачальник-споживач, розробка суміжних рішень і т.д.). Завдання полягає в тому, щоб довести ряд принципово нових лабораторних технологій, дія яких заснована на нових фізичних принципах та ефектах до нових систем діяльності та практики, на основі яких є можливим переозброєння всього масиву галузей попереднього техно-промислового укладу [5].

Досить комплексне визначення кластеру надає Арсентьев А.С. як організаційної форми регіональних науково-виробничих систем, що створюються на умовах державно-приватного партнерства та спільного використання наукового, освітнього, виробничого, ресурсного, інфраструктурного потенціалу, залучення адміністративних ресурсів з метою освоєння нових технологій і підвищення конкурентоспроможності виробленої продукції [6].

Бірюков А.В. розглядає поняття кластерної політики та визначає її як комплекс заходів, який може сприяти вирішенню головного завдання: підвищення конкурентоспроможності економіки через розвиток високотехнологічних ринків, підвищення інноваційності різних галузей економіки, в тому числі і оборонного призначення, стимулювання ініціативи, активізації взаємодії між державою, бізнесом і науковим співтовариством [7].

Кластерні системи, у свою чергу, є втіленням унікальної комбінації наукових, виробничих і комерційних структур, що на основі використання переваг коопераційної взаємодії сприяють формуванню і ефективному використанню реальних конкурентних переваг окремих підприємств, галузей, національних економік в умовах посилення світового конкурентного протистояння [8].

Аналізуючи різноманіття визначень щодо сутності поняття кластера, та підводячи підсумки проведеного дослідження, необхідно відмітити, що дослідники акцентують увагу на декількох основних властивостях кластера: по-перше, кластер це територіально обмежена структура, по-друге, головною ознакою процесу кластеризації є інноваційне спрямування, і, по-третє, особливістю кластера є наявність синергетичного ефекту взаємодії його ключових учасників: промисловості, транспорту, науки та держави.

Література:

1 Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. – М., 1993. – В 3-х т. – Т. 1. – 415 с.

2 Варналій З.С. Державна регіональна політика України [Електронний ресурс]: монографія / З.С. Варналій. – 2007. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/Varnalij/15.pdf>

3 Стеблякова М. Кластерный подход к решению проблемы модернизации экономики: системный и социальный аспекты / М. Стеблякова / Человек и труд. – 2010. – № 3. – С. 64-67.

4 Кузьмін О.Є. Кластери як важливий чинник залучення інвестицій на промислові підприємства [Електронний ресурс] / О.Є. Кузьмін, Л.О. Саталкіна // БізнесІнформ. – 2013. – Вип. 4. – Режим доступу: http://www.business-inform.net/pdf/2013/4_0/127_134.pdf

5 Громыко Ю.В. Что такое кластеры и как их создавать [Электронный ресурс] / Ю.В. Громыко // Электронный журнал «Альманах «Восток». – Режим доступа: http://www.situation.ru/app/j_art_1178.html

6 Арсентьев А.С. Кластеры в региональной экономике [Электронный ресурс] / А.С. Арсентьев // Электронный журнал ВлГУ. – 2007. – №18 (2). – Режим доступа: <http://journal.vlsu.ru/index.php?id=842>

7 Бирюков А.В. Кластерная политика как фактор повышения конкурентоспособности предприятий оборонных отраслей промышленности [Электронный ресурс] / А.В. Бирюков // Транспортное дело России. – 2009. – № 3. – С. 64-66.

8 Каніщенко Н. Г. Формування національних галузевих кластерів в умовах інтернаціоналізації / Н. Г. Каніщенко // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. – 2006. – Вип. 4 (59). – С. 70–73.